

Stad Aalst

Presentatie resultaten opgravingen Molenstraat Oilsjt

19-AAL-MS 2020L8
ZONE I
GPL D
SPOOR 211
COUPE EF
PROFIEL
BORING

Inleiding

Begin dit jaar startte de heraanleg van de Molenstraat. Door de werken zouden alle sporen van vroegere bewoning, bewaard onder de huidige straat, onherroepelijk verloren gaan. Daarom zijn de archeologen van SOLVA in samenwerking met het agentschap Onroerend Erfgoed eerst aan de slag gegaan. Zo ondervonden de geplande werken geen hinder van het archeologisch onderzoek en konden de unieke resten van de middeleeuwse en latere bewoning vakkundig gedocumenteerd worden. Een stukje stadsgeschiedenis werd op die manier gered.

Deze brochure bundelt de eerste resultaten van het archeologisch onderzoek en toont een reeks merkwaardige vondsten. Die kunnen van 3 oktober tot 7 november 2021 ook bekeken worden in de vitrines van de Aalsterse Molenstraat. Met deze brochure in de hand, kuier je langs de vitrines van de winkelstraat en 'shop' je archeologische vondsten. De deelnemende winkels herken je aan het PROMO-logo. PROMO staat voor Presentatie Resultaten Opgravingen Molenstraat Oilsjt!

Dit project is een samenwerking tussen de stad Aalst, de handelaars van de Molenstraat, de Archeologische dienst SOLVA en het agentschap Onroerend Erfgoed.

De archeologen konden rekenen op ruime belangstelling van passanten
(© SOLVA).

1 De Molenstraat in historische teksten en op kaarten

De Molenstraat bevindt zich aan de buitenzijde van de eerste stadsomwalling van Aalst. Deze 11de-eeuwse versterking omsloot het gebied rond de Sint-Martinuskerk en volgde min of meer het traject van de Molenstraat – Lange Zoutstraat – Sint-Jozefscollege – Klapstraat – parking Burcht, om zo aan te sluiten op de toenmalige Dender. In het eerste kwart van de 13de eeuw verschoof het economisch zwaartepunt van de groeiende stad Aalst naar de havenwijk ter hoogte van het Werfplein. Door de aanleg van een nieuwe grotere stadsomwalling kwamen de Werf en de Grote Markt binnen de omwalde stad te liggen. De Molenstraat

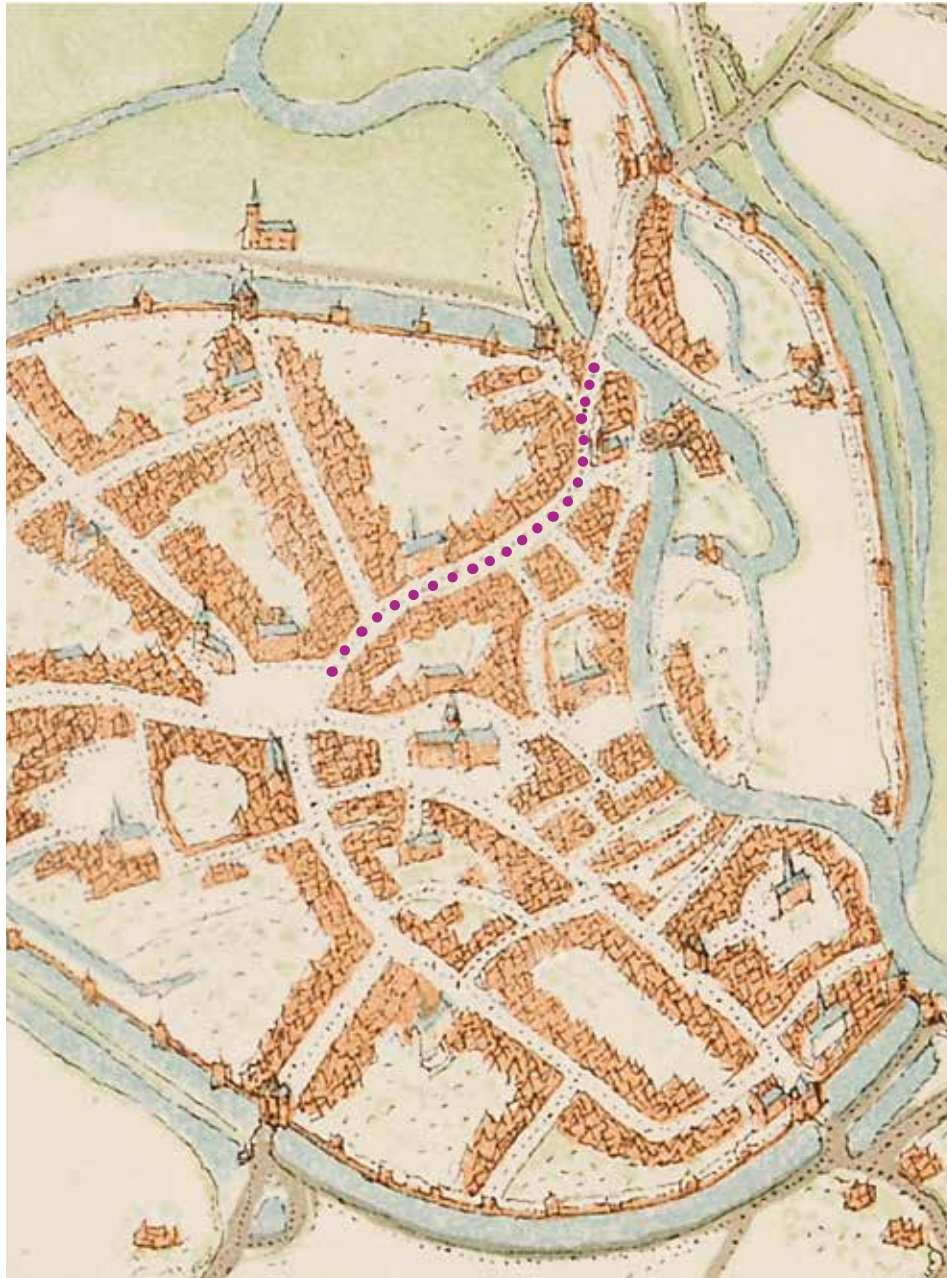
groeide zo uit tot een belangrijke verbindingsas tussen deze havenwijk en de nieuwe centrale plaats van de stad, waar het schepenhuis verrees.

De oudste vermelding van 'de Meulenstrate' dateert van 1324 en verwijst naar de grafelijke watermolens op de Dender ter hoogte van het Werfplein. Vanaf de 15de eeuw duiken er meerdere huisnamen op in de archieven, maar het zijn vooral gegevens uit de 17de en 18de eeuw die wijzen op de handels- en woonfunctie van de panden in de Molenstraat.

Vereenvoudigd plan op basis van het 16de-eeuwse stadsplan van Jacob Van Deventer:
Grote Markt (1)
Sint-Martinuskerk (2)
eerste stadsomwalling (3)
burcht (4)
Molenstraat (5)
tweede stadsomwalling (6)
en Werfplein / haven (7)
(© agentschap Onroerend Erfgoed).

2 Eenen huse in de Molenstrate

Lokalisatie van de Molenstraat (paarse bollen) op het stadsplan van Jacob Van Deventer (1558-1572).

De Molenstraat loopt van de Grote Markt, vanaf de plaats die gekend is als 'de kele van de Muelestraete' of 't gat van de mert' tot aan het Werfplein. In de late middeleeuwen vond men er tal van huizen: Den Arendt, Den Holifant, 'tEencooreken, het Steenken, den Steur... Tot het eind van de 19de eeuw was het gebouw met houten gevel 'Den Anckere' nog te zien (oudste vermelding 1445), later gekend als 'het Southuys' en 'de Zoutkeet' omdat er een zoutziederij gevestigd was.

Tegenover dit huis stond de Werfkapel of kapel van Onze-Lieve-Vrouw ter Druiven, ook Schipperskapel genoemd. Ze stond iets meer in de richting van de Grote Markt dan de huidige kapel op het Werfplein. De middeleeuwse kapel zou teruggaan tot 1363 en werd in de 18de eeuw herbouwd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog raakte de kapel zwaar beschadigd, waarna ze vervangen werd door het huidige gebouw.

Foto van de Molenstraat aan het Werfplein uit 1889, met links de Werfkapel en rechts nog het laatste gebouw met een houten gevel (fotograaf Auguste van Gele ©KIK-IRPA, Brussel).

Het laatste gebouw met een houten voorgevel te Aalst 'Den Anckere', gesloopt in 1892
(fotograaf onbekend, ©KIK-IRPA, Brussel).

3 | 10 mei 1940

Op 10 mei 1940 werd de stad Aalst zwaar gebombardeerd. Onder meer het Werfplein en de Molenstraat kregen het zwaar te verduren. 'Het Algemeen Nieuws' van vrijdag 31 mei 1940 beschreef de verwoesting: 'De Molenstraat ligt in puin tot aan het Vlaamsch Huis, waar de drukkerij Volksverheffing tot pulver is verkoold. De kapel van O.L.V.

ter Druiven is eveneens uitgebrand.' In de editie van 2-3 juni 1940 berichtte de krant: 'De hh. Bogaert en de Brandt raapten de gekwetsten op in de Molenstraat, Werf, Moutstraat en doorkruisten de stad in alle richtingen om hulp te bieden waar het nodig was.'

De zwaar gebombardeerde Molenstraat aan het Werfplein in 1940, waar Duitse soldaten het verkeer regelen
(collectie De Paepe ©Made in Aalst).

4

De wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog

Al tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte het stadsbestuur plannen om de zwaar gehavende Molenstraat en het Werfplein heraan te leggen. De stad zag de kans om de Molenstraat een meer gebogen tracé te geven en zo het uiteinde van de straat beter te laten aansluiten op een verbreed Werfplein. Zo zouden de restanten van de verwoeste huizenblokken gedeeltelijk verdwijnen onder het nieuwe straattracé. Het duurde echter tot na het einde van de oorlog voor men van start ging met de werken.

De bewoners en handelaars waren niet enthousiast over het ontwerp voor de wederopbouw. Ze verenigden zich in het 'Komiteit der Geteisterden van Molenstraat en Werf'. Eén van de bezwaren was dat verschillende eigenaars geheel of gedeeltelijk zouden onteigend worden om de werken te kunnen uitvoeren. Toch ging de heraanleg door en zo verdwenen veel resten van eeuwenoude huizen onder het nieuwe straattracé.

Fragment uit 'De Gazet van Aalst' van 31 mei 1945 met de eisen van het 'Komiteit der Geteisterden van Molenstraat en Werf'
(© Digitaal Krantenarchief - Stadsarchief Aalst).

Projectie van het opgegraven gedeelte (rood) op het Primitief Kadaster uit 1830 met in paars het tracé van de huidige Molenstraat
(© collectie stadsarchief Aalst).

5

Aan de oever van de Dender

Wat leren we nu uit de recente opgravingen? Allereerst dat de middeleeuwse geschiedenis van de Molenstraat verbonden is met de ingebruikname van de gronden aan de Dender. De rivier kent vandaag een gekanaliseerd verloop binnen kaaimuren. Dat was vroeger niet het geval. De Molenstraat strekt zich deels uit in de vallei van de Dender. De grens van de winterbedding van de rivier kon tijdens het archeologisch onderzoek vastgesteld worden.

Vermoedelijk vanaf de tweede helft van de 12de eeuw begon men de natuurlijke winterbedding systematisch te dempen om land te winnen op de rivier. De bodemopbouw in de Molenstraat toont dat iets hoger op, op de natuurlijke oever, de gronden gebruikt werden voor akkerbouw. Vanaf de late 12de - vroege 13de eeuw werden de terreinen echter geleidelijk aan ingenomen voor de aanleg van de straat en het bouwen van huizen langsheen deze verkeersas.

Bodemopbouw in de Molenstraat met onderaan de lagen afgezet door de rivier (II-706, II-727 en II-626) die afgedekt worden door een dempingspakket (II-625) (© SOLVA).

6

Bouwen, herbouwen en verbouwen

De oudste bewoning langs de Molenstraat dateert wellicht uit de periode van de aanleg van de tweede stadsomwalling rond 1200. Tot het midden van de 14de eeuw waren de meeste huizen vermoedelijk in vakwerk gebouwd. Dit gebouwtype bestond uit een houtconstructie op horizontale houten liggers, al dan niet op een lichte, bakstenen fundering, met wanden van takkenvlechtwerk dat bestreken werd met een mengsel van leem en stro. Ondanks de

vele verstoringen, onder meer door jongere bakstenen kelders, bleken bij de opgravingen op enkele plaatsen nog restanten van de oude leemvloeren en mogelijke haardplaatsen van deze eerste huizen aanwezig.

Op hun kant geplaatste bakstenen (1) boorden een muurhaard (gele stippellijn) af waarvan de haardwand bestond uit schuin in de muur ingemetselde daktegels (2) (© SOLVA).

7

Deelnemende winkels

1 Edelslager Joseph	12 Schoenen Pantas	23 Sheri's Beauty
2 Immo Van Sande	13 Bakker Lowie	24 Chocolaterie Royal
3 Couture Ann	14 Manoly	25 Fotostudio Picture This
4 Muzikaalst	15 Linea bis	26 Domus Florum
5 Mickey En LeCaTextiel	16 Juwelier Zwitserland	27 Temmerman
6 Cube Ten	17 De Fruitkorf	28 Gadeco
7 Atelier 42	18 Jérôme	29 De Banier
8 La Bodeguita	19 OR	30 Tatooshop Kurt
9 Den Olijfboom	20 't Herenhuys	31 Image Shop De Vic
10 Hermelijn	21 SEKK	32 Architect Geerart De Backer
11 Migoto sushi and bar	22 Westoptiek	33 Immo Tijl Jansegers

8

De stadsbrand van 1360

Het onderzoek leerde dat ook de Molenstraat niet ontsnapte aan de grote stadsbrand van 1360. Na deze brand herbouwden de woningen meer en meer – deels of volledig – in baksteen. De haard werd niet meer centraal geplaatst, maar aangelegd tegen de muur. Twee van dergelijke muurhaarden konden vastgesteld worden tijdens het onderzoek en zijn voorlopig te dateren in het laatste kwart van de 14de eeuw.

Overzicht van de vele gebouwenresten in de opgravingsput: toegangstrappen naar de kelders (1-2), een waterput (3) en het gewelf van een 17de-eeuwse beerput (4). De gele stippellijn geeft de scheiding tussen twee percelen aan (© SOLVA).

9

Twee beerputten

Bij twee van de onderzochte huizen in de Molenstraat werd een bakstenen beerput aangetroffen. Vondsten uit dergelijke putten vormen voor archeologen een echte schatkamer. Ze leveren informatie over wat de bewoners aten en welk kook-, drink- en eetgerei ze gebruikten. Het schetst een beeld van hun dagelijks leven, hun sociale positie en hun economische en financiële situatie.

Een eerste beerput kon aan de hand van de vondsten gedateerd worden in de 17de eeuw. De tweede put bevatte naast etensafval zoals vruchtenpitten, mosselschel-

pen, visgraten en bot van zoogdieren ook een ruime hoeveelheid aardewerk, waaronder kamerpotten, kookpotten, papkommetjes, kannetjes en een spaarpotje. Deze vondsten laten toe om de put te dateren in het midden van de 16de eeuw.

De bakstenen beerput uit de 17de eeuw (© SOLVA).

Ensemble van kook- en eetgerei uit de 16de-eeuwse beerput (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Bespreking tentoongestelde objecten

Edelslager Joseph

Gekliefde schapenschedels
Midden 16de eeuw

Van het schaap ging niets verloren. De hersenen waren zelfs een ware delicatessen.

Immo Van Sande

Muntchatje
Begin 20ste eeuw

Kleine 'muntchat', hoofdzakelijk bestaande uit 10 centmuntjes aangetroffen in één van de kelders.

Couture Ann

Eenorige papkommetjes
Midden 16de eeuw

Papkommetjes werden in het midden van de 15de eeuw heel populair. Naast gewone rode exemplaren komen ze ook vaak voor met kleurrijk geel of groen glazuur aan de binnenzijde. In de 16de eeuw staan dergelijke kommetjes vaak op schilderijen afgebeeld.

Atelier 42

Pareltjes
17de eeuw

Drie pareltjes gemaakt uit glas, git en ivoor. Ze werden aangetroffen in de vulling van een beerput.

Schoenen Pantas

Schoenzool
Midden 16de eeuw

Deel van een meervoudige schoenzool, bestaande uit meerdere lagen leer, om zo te zorgen voor meer draagcomfort.

Den Olijfboom

Kalfsbotten
Late middeleeuwen

Aan het eind van de middeleeuwen werd kalfsvlees steeds populairder. Het kreeg de voorkeur op het vlees van oude melkkoeien of van ossen die jaren als trekkracht waren gebruikt.

Muzikaalst

Pijpensteeltjes
17de eeuw

Steeltjes van pijpen uit fijne witte klei, ook pijpjarde genoemd. Pijpen werden voor het eerst vervaardigd in Engeland op het eind van de 16de eeuw. In de eerste helft van de 17de eeuw werd het Nederlandse Gouda het belangrijkste productiecentrum.

Cube Ten

Sleutel
Midden 16de eeuw

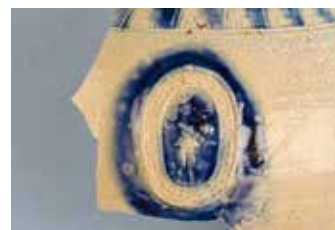
IJzeren sleutel uit een beerput. Deuren en koffers waren vaak voorzien van een slot die men kon afsluiten met een sleutel.

Mickey En LeCaTextiel

Spaarpotje in grijs aardewerk
Midden 16de eeuw

Spaarpotje gevonden in de vulling van een beerput. Om bij het geld te kunnen, moest men het stuk slaan. Dit type spaarpot wordt ook wel 'ui-vorm' genoemd, maar is ook bekend als het (moeder)borsttype of een 'spaartiet', zoals onze noorderburen het noemen.

Hermelijn

Fragment van een kruik met medaillon in steengoed uit het Westerwald
17de eeuw

Het kenmerkende steengoed met blauwgekleurde decoratie afkomstig uit het Westerwald, een streek ten zuiden van Keulen, werd vanaf de 17de eeuw heel populair. Deze kruik draagt centraal een medaillon met de afbeelding van een drinkebroer met het opschrift: *IW*1609 *DR*Er drinkt und doch keinen Wein*. De mal van dergelijke appliques kon 50 tot 75 jaar in gebruik blijven, waardoor het aangebrachte jaartal niet de productiedatum weergeeft.

La Bodeguita

Flesje brouwerij Zeeberg
20ste eeuw

De Aalsterse brouwerij Zeeberg werd opgericht in 1861 en ze fuseerde in 1936 met brouwerij Burny Frères. De activiteiten stopten in 1975.

Migoto sushi and bar

Visbotten
14de eeuw

Een typische verzameling van laatmiddeleeuws visafval, met meer zeevis (haring, kabeljauw, wijting en pladijs) dan zoetwatersoorten (vooral paling).

Bakker Lowie

Verkoold graan
Midden 16de eeuw

Graan was het belangrijkste basisvoedsel voor de vroegere Aalstenaar. Men gebruikte het om er brood mee te maken, maar het werd ook verwerkt in zoute en zoete pap.

Manoly

Majolicategel met bloemenvaas
ca. 1590-1650

Veelkleurige zogenaamde kwadraattegels met bloempotdecoratie. Dit soort tegels werd in grote getale geproduceerd in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden.

Linea bis

Spinschijfje in lokaal rood aardewerk
13de-14de eeuw

Een spinschijfje of spinklosje diende om uit wol draden te spinnen. Het klosje werd met de opening aan een stokje (de spindel) geschoven waarop wol zat. Met duim en wijsvinger liet men de spindel ronddraaien, waardoor er een draad ontstond.

OR

Kannetje in steengoed uit Raeren
Midden 16de eeuw

Klein kannetje in steengoed, vervaardigd in het belangrijke productiecentrum te Raeren (in de Oostkantons). Restanten aan het oor maken duidelijk dat het kannetje oorspronkelijk een tinnen deksel had dat op het oor gemonteerd zat.

't Herenhuys

Grape in rood aardewerk met mosselschelpen
Midden 16de eeuw

Een grape is van de 14de tot de 18de eeuw een populaire kookpot met twee oren en een bodem op drie pootjes. Men kon deze pot op de vloer van de haard plaatsen of men hing hem aan de haal boven de vlammen.

SEKK

Steelkom in rood aardewerk
Midden 16de eeuw

Dit is het 16de-eeuwse equivalent van de moderne steelpan zoals wij die nu kennen. De roetsporen laten duidelijk zien dat de steelkom op het open vuur werd gebruikt.

Juwelier Zwitserland

Zakhorloges
19de eeuw

Vóór de 20ste eeuw waren de meeste horloges zogenaamde zakhorloges die met een ketting vastzaten in de vestzak. Rond het begin van de 20ste eeuw werd het polshorloge populairder.

De Fruitkorf

Zaden en vruchtenpitten (kers, pruim, druif, mispel, noten...)
Midden 16de eeuw

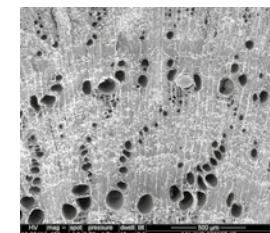
Binnen de stadsmuren vonden men in de late middeleeuwen nog vele open ruimtes met tal van fruitbomen en vruchtentuinen. Hiermee kon men confituren en andere zoetigheden bereiden.

Jérôme

Fragmenten van kogelpotten in grijs aardewerk
Late 12de - begin 13de eeuw

Kogelpotten zijn bolronde potten die gebruikt werden als kookpot of voorraadpot. Van de 9de tot het begin van de 14de eeuw waren ze de meest gebruikte aardewerkvorm. Deze exemplaren behoren tot de oudste vondsten uit de Molenstraat.

Westoptiek

Microscopische opname van een houtskoolfragment
14de eeuw

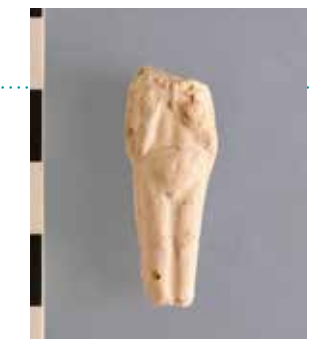
Zelfs na sterke verbranding behoudt hout zijn interne structuur. Met een microscoop kan die bestudeerd worden en wordt duidelijk om welke houtsoort het gaat.

Sheri's Beauty

Flesje Urodonal
Eerste helft 20ste eeuw

Urodonal was een medicijn dat men gebruikte om een teveel aan urinezuur te behandelen. Urinezuurkristallen in het bloed veroorzaken jicht, een aandoening in de volksmond ook bekend als 't biestjen.

Chocolaterie Royal

Jezuskindje 'Salvator Mundi' in witte pijpjaarde - Tweede helft 16de - eerste helft 17de eeuw

Eenvoudige Christusbeelden in pijpjaarde dienden als geluksbrenger en werden op het lichaam gedragen of in een klein huisaltaartje geplaatst. Ze werden te koop aangeboden in stalletjes, vaak aan de ingang van een kerk.

Fotostudio Picture This

Kamerpot in rood aardewerk
Midden 16de eeuw

Rond het midden van de 14de eeuw kwam de kamerpot of 'pispot' in zwang. Deze pot leegde men in de beerput, en als niemand het zag ook op straat...

Domus Florum

Majolicategel met bloemenvaas
ca. 1590-1650

Veelkleurige zogenaamde kwadraattegels met bloempotdecoratie. Dit soort tegels werd in grote getale geproduceerd in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden.

Temmerman

Houten kruisje
Midden 16de eeuw

Eenvoudig kruisje uit de vulling van een beerput. Mogelijk werd dit om de hals gedragen, maar het gebruik in een klein huisaltaartje is ook niet uit te sluiten.

Image Shop De Vic

Munten
14de eeuw

Verdere conservatie en determinatie zullen toelaten om te bepalen om welke soort munten het gaat en wat hun precieze datering is.

Gadeco

Muurhaard
Late middeleeuwen

In sommige van de opgegraven laatmiddeleeuwse huizen werd ook de haard aangetroffen. De haardwand bestond uit schuin in de muur ingemetselde platte dakpannen.

De Banier

Speelschijf gemaakt uit een daktegel
Midden 16de eeuw

Speelschijven werden gebruikt bij bordspellen, maar ook op straat bij allerlei werpspellen.

Tattooshop Kurt

Schedel van een zwarte rat
Midden 16de eeuw

Waar in de vroegere stad voedselvoorraden bewaard werden (en dat was zowat overal) vond je ook ongewenste knaagdieren. De meest beruchte was de zwarte rat, omdat ze ook instond voor de verspreiding van de pest.

Immo Tijn Jansegers

Foto Molenstraat
Eind 19de eeuw

Foto van de Molenstraat aan het Werfplein uit 1889, met links de voormalige Werfkapel, op haar originele locatie.

Architect Geraart De Backer

Houten huis in de Molenstraat
Eind 19de eeuw

Den Ancker, het laatste gebouw met houten gevel te Aalst, gesloopt in 1892.

11

Educatief luik

Voor de kinderen van 6 tot 12 jaar hebben de archeologen een kleine wedstrijd bedacht.

Op sommige van de uitstalramen zie je een grappig figuurtje hangen. Dat is Krabbertje. Zo'n krabber gebruiken de archeologen om allerlei vondsten voorzichtig uit de bodem te halen.

Zoek in de zes winkels waar Krabbertje hangt naar de moderne versie van de oude voorwerpen die de archeologen vonden in

de Molenstraat. Je kan kiezen uit de lijst op de pagina hiernaast.

Vul je antwoorden in op het wedstrijdformulier en steek dit in de bus die in het Cultureel Centrum De Werf staat.

Uit de juiste antwoorden trekken we vijf gelukkigen. Zij krijgen een geschenkpakket die de winkeliers van de Molenstraat voor deze wedstrijd vulden.

Veel succes!

Foto Tomas Bradt

Stad Aalst

COLOFON

Redactie: Jan Moens

Auteurs: Bart Cherretté, Celine Clement, Katleen Couchez, Koen De Grootte, Anton Ervynck, Sigrid Klinkenborg, An Lentacker, Jan Moens

Met dank aan Brigitte Cooremans, Koen Deforce en Wim Wouters

Kaartmateriaal en foto's: SOLVA, agentschap Onroerend Erfgoed, Stadsarchief Aalst en Tomas Bradt, tenzij anders vermeld

Foto's voorwerpen: Kris Vandevorst, Katleen Couchez en Hans Denis

Copyright: Stad Aalst

Druk en Lay-out: Artoos

Verantwoordelijke uitgever: Christoph D'Haese, burgemeester, p.a. Werf 9 – 9300 Aalst

Wettelijk depot: D/1799/2021/13

Partners:

